

Karolina Cynk

ORCID: 0000-0001-5644-3167

Uniwersytet Rzeszowski

University of Rzeszów

ROZWÓJ RUCHÓW SPOŁECZNYCH NA RZECZ OCHRONY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO¹

Development of Social Movements for Environmental Protection

Słowa kluczowe: ruchy społeczne, nowe ruchy społeczne, ruchy na rzecz ochrony środowiska, socjologia środowiska

Key words: social movements, new social movements, environmental movements, environmental sociology

Streszczenie

Niniejszy artykuł ma charakter teoretyczny, dotyczy ruchów społecznych działających na rzecz ochrony środowiska, opisanych tu z perspektywy socjologicznej. Ruchy środowiskowe zyskują na popularności, a ich podział i rodzaje przedstawiono za pomocą dwóch klasyfikacji zaproponowanych przez: 1) socjologa M. Castellsa oraz 2) społeczno-środowiskową organizację Earth5R. Wybór tematu został podyktowany tym, iż w obliczu pogarszającego się stanu środowiska na świecie ruchy środowiskowe przyczyniają się do rozwijania świadomości środowiskowej u pozostałych członków społeczeństwa. Ze swoim przekazem trafiają do szerokiego grona odbiorców.

Abstract

This article is of a theoretical nature and concerns social movements working for environmental protection, described here from a sociological perspective. Environmental movements are gaining popularity, and their division and types are presented using two classifications proposed by: 1) the sociologist M. Castells and 2) the socio-environmental organization Earth5R. The choice of the topic was dictated by the fact that, in the face of the deteriorating state of the world's environment, environmental movements contribute to the development of environmental awareness among other members of society. Their message reaches a wide audience.

Wprowadzenie

Zagadnieniem ruchów społecznych zajmują się nauki społeczne, głównie socjologia, gdyż poprzez nie wyraża się aktywność społeczna i zmiana

¹ W literaturze częściej można spotkać nazwę „ruch ekologiczny”, autorka stosuje jednak określenie „ruch na rzecz ochrony środowiska”, by zaakcentować problem zanieczyszczenia środowiska.

zachodząca w społeczeństwie. Ruchy stanowią wyraz jednoczenia się ludzi wokół ważnych dla nich kwestii w celu wyrażenia swojego stanowiska – często niezadowolenia z danego obrotu spraw. Tworzenie się ruchów stanowi reakcję na określone zmiany zachodzące nie tylko w życiu społecznym, ale też w przyrodzie. Szczególnie ważnym problemem jest postępujące zanieczyszczenie i ubożenie środowiska przyrodniczego (ONZ 2019, online). Zainteresowanie autorki środowiskiem, w tym ruchami społecznymi, które się nim zajmują, wynika z kluczowego wpływu otoczenia przyrodniczego na jakość życia każdego człowieka. Z tego też względu temat ten został podjęty w niniejszym artykule. Przedmiotem artykułu jest nie tyle samo zanieczyszczenie środowiska, co jego konsekwencje, na które szczególną uwagę zwracają członkowie ruchów środowiskowych. Celem artykułu, który ma charakter teoretyczny, jest zatem opisanie funkcjonowania ruchów społecznych powstałych z potrzeby ochrony środowiska. Ich rola jest o tyle ważna, że ruchy społeczne przyczyniają się do kształtowania myślenia ekologicznego i środowiskowego wśród członków społeczeństwa. To skłoniło autorkę do przedstawienia przyczyn ich tworzenia, przemian, jakim podlegają, i przytoczenia przykładów takich ruchów. Główne problemy badawcze stanowią następujące pytania: czym są nowe ruchy społeczne?, jakie rodzaje ruchów środowiskowych się wyróżniają i jaką rolę odgrywają one w społeczeństwie?

Nowe ruchy społeczne – ruch na rzecz ochrony środowiska

Ruch społeczny według Jana Szczepańskiego „powstaje wówczas, gdy większa ilość ludzi, świadomie, celowo i wspólnie dąży do realizacji wspólnego celu, stosując te same metody działania, kierując się wspólnymi wartościami i powołując się na wspólną ideologię” (Szczepański 1970: 521–522). Z kolei według Piotra Sztompki ruchy społeczne to „luźno zorganizowane zbiorowości działające wspólnie w niezinstytucjonalizowany sposób w celu wytworzenia zmiany w ich społeczeństwie” (Sztompka 2005: 256).

Wszystkie ruchy rodzą się w historycznie określonych warunkach i określonej strukturze społecznej. Odpowiadając na pierwszy problem badawczy, należy zaznaczyć, że „nowe ruchy społeczne” pojawiły się

w fazie późnej nowoczesności, czy ponowoczesności. Skupiają się one na nowych kwestiach, ich elektoraty nie są skorelowane z żadnymi określonymi klasami, są zdecentralizowane, przybierają postać rozbudowanych i relatywnie luźnych sieci, ich przykładem są ruchy ekologiczne. Takie ruchy na Zachodzie pojawiły się po 1968 roku. Ich zaistnienie było efektem procesów modernizacyjnych: rozwoju technologii, wyodrębnienia się i uzyskania właściwego stopnia samodzielności przez poszczególne subsystemy, uzyskania odpowiedniego poziomu zaspokojenia podstawowych potrzeb, upowszechnienia wykształcenia i promowania postaw krytycznych (Ulicka 1993: 10, 19). Ruchy te wyrażają też sprzeciw wobec niezdolności istniejących struktur do zapobiegania różnym negatywnym skutkom ludzkich działań, nie odrzucają ich jednak, ale proponują ich modyfikację. Nowe ruchy społeczne reprezentują interesy: ogólnoludzkie, mniejszości walczących o przynależne im prawa człowieka oraz grup i jednostek broniących praw do odrębnego stylu życia (Ulicka 1993: 10, 24). Nowe ruchy społeczne spełniają następujące funkcje: diagnostyczną – poznawczą, polegającą na próbie ujawnienia i obnażenia prawdziwych mechanizmów życia społecznego; krytyczną – polegającą na kwestionowaniu zasad panującego porządku w sferze norm i wartości; mobilizacyjną – oznaczającą spontaniczną i indywidualną chęć uczestnictwa w ruchu, wyrasta ona ze świadomej potrzeby aktywności społecznej; prowokacyjną – pobudzającą, która powoduje przyspieszenie i wzrost natężenia procesów przemian społecznych; konstruktywną (modernizacyjną, innowacyjną) – prezentującą alternatywne modele rzeczywistości, oferującą nowoczesne metody pozwalające kreować przyszłość; ludyczną – realizującą się poprzez zgromadzenia, wiece, manifestacje czy pikniki; jednostki razem spędzają czas, jednocześnie się we wspólnym celu (Paleczny 2010: 31–35).

Jednym z rodzajów nowych ruchów społecznych jest ruch na rzecz ochrony środowiska. Po II wojnie światowej uświadomiono sobie, że korzystanie ze zdobyczy cywilizacji negatywnie wpływa na środowisko, a nawet może zagrozić całej biosferze. Ruchy na rzecz ochrony środowiska pojawiły się, gdy zaczęto dostrzegać niekorzystne zmiany w środowisku biologicznym i gdy okazało się, że państwa nie radzą sobie z rozwiązywaniem tego problemu. Pojawienie się ruchów środowiskowych było skutkiem wzrostu świadomości zagrożeń przyrodniczych wśród członków poszczególnych społeczeństw. W różnych krajach zaczęły po-

wstawać organizacje ekologiczne, te z końca lat 60. XX wieku w USA i Europie Zachodniej zaczęto określać mianem inicjatyw obywatelskich. W ich ramach odbywały się masowe protesty przeciw realizacji wielkich projektów technicznych, m.in. przeciwko budowie elektrowni atomowych. W ruchu ekologicznym zaczęły działać różne organizacje i w wyniku ich wzajemnej współpracy powstała Partia Zielonych (Ulicka 1993: 39, 41). Podstawę ideologiczną ruchów ekologicznych stanowiły głęboka ekologia lub biocentryzm – koncepcje zaczerpnięte z filozofii. Według ich założeń człowiek nie posiada uprzywilejowanego miejsca w przyrodzie – nie jest bytem najwyższym; jest tylko jednym z ogromnej liczby gatunków zamieszkujących Ziemię. Co więcej, jego interesy i potrzeby powinny ustępować interesom środowiska, by w ten sposób zachować przyrodę w jak najlepszym stanie dla jej autotelicznej, a nie instrumentalnej wartości (Foreman 2004: 53–54).

Wśród zwolenników organizacji ekologicznych przeważają dwa sposoby myślenia, pierwszy wskazuje na potrzebę ochrony środowiska w warunkach dotychczasowego modelu rozwoju gospodarczego i drugi, zgodnie z którym rzeczywista ochrona musi się łączyć z radykalnymi zmianami funkcjonowania gospodarki. Ideologia ekologiczna ruchów społeczno-politycznych zwana ekologizmem wyróżnia się następującymi cechami: jednostkowością, gdyż dotyczy każdego człowieka; globalizmem, ponieważ odnosi się do całej Ziemi i wszystkich ludzi ją zamieszkujących; holizmem, bo lokuje człowieka w przyrodzie; romantyzmem, gdyż krytykuje naukę w wydaniu Kartezjusza i Izaaka Newtona, oraz apokaliptyzmem, ostrzega bowiem przed globalną ekologiczną katastrofą (Maj, Marczevska-Rytko 2016: 15). Mimo jej pesymistycznego przesłania zwolennicy ekologizmu dążą do stworzenia alternatywnej wizji społeczeństwa, która uwzględniałaby wszystkie zależności i prawa rządzące przyrodą. Rozwój społeczny powinien zatem dokonywać się w granicach wyznaczonych przez samą przyrodę, która jest systemem ograniczonym.

Wielu badaczy zwraca uwagę, że zrozumienie współczesnego świata wymaga równoczesnej znajomości nauk społecznych i przyrodniczych. Według filozofa Michela Serresa dotychczas przeważała refleksja jednostronna. Problem polega na tym, że sprawy środowiska biologicznego, w którym żyje człowiek, wymagają znajomości tej drugiej – brakującej połowy. Zwolennicy ruchów ekologicznych próbują przełamywać tę jed-

nostronność spojrzenia. Sytuując przyrodę w centrum rozważań, odrzucają błędne – szkodliwe dla ekosystemów – decyzje człowieka. Ponadto wskazują, że główne cechy świata przyrodniczego powinny znajdować swoje odpowiedniki w świecie społecznym, a mianowicie: przyrodniczej różnorodności, wzajemnej zależności i długowieczności w świecie społecznym powinny odpowiadać: tolerancja i stabilność, równość oraz tradycja. Z kolei kontynuowanie obranej przez człowieka drogi rozwoju może w konsekwencji wywołać niekontrolowaną, globalną katastrofę. Rozwiązaniem problemu jest rozwój nowych technologii bazujących na odnawialnych i bezpiecznych źródłach energii, kierujący społeczeństwo na drogę ekorozwoju. Ekorozwój opiera się na konieczności zmiany obowiązujących w krajach zachodnich wzorów konsumpcji i na potrzebie zahamowania dalszego przyrostu ludności w skali globu (Ulicka 1993: 45–49). Wizja społeczeństwa tworzona przez ekologów jest ideą ekocentryczną, która opiera się na takich wartościach, jak: szacunek, skromność, pokora, wspólnota, odpowiedzialność czy ostrożność. Wizja takiego społeczeństwa jest formułowana zarówno z myślą o przyszłych, jak i obecnych pokoleniach.

Zagadnieniem ruchów ekologicznych zajmuje się m.in. Manuel Castells. Ruchem na rzecz ochrony środowiska określa on „wszystkie formy zbiorowego zachowania, które w swoim dyskursie i praktyce zmierzają do poprawienia destruktywnych form relacji między działaniem człowieka i jego środowiskiem naturalnym” (Castells 2008: 159). Zdaniem Castellsa wyłonienie się masowego ruchu na rzecz ochrony środowiska pod koniec lat 60. XX wieku zbiegło się z kształtowaniem nowej struktury społecznej, tzw. społeczeństwa sieci. W konsekwencji ruch na rzecz ochrony środowiska wykazuje specyficzne cechy. Po pierwsze, ruch ten w sposób niejednoznaczny, ale ścisły wiąże się przede wszystkim z nauką i technologią. Rozwój tego ruchu jest „buntem nauki przeciwko nauce”. Z jednej strony występuje w nim wyraźny brak zaufania do dobroczynnych skutków technologii, z drugiej ruch zbiera, analizuje, interpretuje i rozpowszechnia informacje naukowe na temat oddziaływania wytworów człowieka na środowisko. Ruch na rzecz ochrony środowiska jest zatem oparty na nauce, której choć efekty nie zawsze są pożądane, rości sobie ona prawo do wiedzy o tym, co dzieje się z przyrodą i z ludźmi. Przedstawiciele ruchów ekologicznych nie negują wiedzy naukowej samej w sobie, starają się jednak wykorzystać ją w imię życia,

bronią tym samym wiedzy „wyższej” prezentowanej przez „mądrość holistyczną”, zdolnej wykraczać poza cząstkowe i krótkowzroczne strategie. W tym sensie ruch na rzecz ochrony środowiska zmierza do ponownego przejścia kontroli społecznej nad wytworami ludzkiego umysłu i rąk (Castells 2008: 167–168). Po drugie, walka ruchu, która się toczy o transformację instytucjonalną, jest równoznaczna z walką o ponowne zdefiniowanie dwóch fundamentalnych dla społeczeństwa elementów: przestrzeni i czasu. Castells wyróżnia przestrzeń przepływów i przestrzeń miejsc. Przestrzeń przepływów organizuje praktyki społeczne na odległość za pomocą systemów informacyjnych. Przestrzeń miejsc w centrum stawia interakcję społeczną i organizację instytucjonalną, bazując na fizycznej bliskości. Społeczeństwo sieci wyróżnia to, że najbardziej dominujące procesy, koncentrujące władzę, bogactwo i informację zorganizowane są w przestrzeni przepływów (Castells 2008: 168). Nacisk położony przez ekologów na lokalność i kontrolę sprawowaną przez ludzi nad ich przestrzenią życiową staje się wyzwaniem dla nowego systemu władzy. Spór przekształca się w tęsknotę za rządem na małą skalę, uprzywilejowującym lokalną wspólnotę i obywatelską partycypację: oddolna demokracja jest modelem politycznym zawartym w większości ruchów na rzecz ochrony środowiska. Wraz z przestrzenią w grę wchodzi kontrola nad czasem w społeczeństwie sieci, ruch na rzecz ochrony środowiska jest jednym z najważniejszych, o ile nie najważniejszym z aktorów w projektowaniu nowej czasowości. Kluczową formą czasu jest w tym przypadku czas glacialny, zakłada on, że relacja między człowiekiem i przyrodą jest długoterminowa i ewolucyjna. Przemieszcza się on w tył, od najnowszej historii ludzkości, i do przodu, do całkowicie nieokreślonej przyszłości. Ruch ekologiczny zabiega o wprowadzenie do ludzkiej czasowości właśnie tej perspektywy czasu glacialnego (Castells 2008: 169–170). Zwolennicy ruchu na rzecz ochrony środowiska są zatem jednocześnie lokalistami i globalistami, lokalistami w obrębie przestrzeni, globalistami w zarządzaniu czasem. Podczas gdy ewolucyjne myślenie i polityka wymagają perspektywy globalnej, harmonia ludzi ze środowiskiem dokonuje się w ich wspólnocie lokalnej. Poprzez tę „walkę o przejęcie nauki, przestrzeni i czasu ekolodzy proklamują powstanie nowej tożsamości, tożsamości biologicznej, kultury gatunku ludzkiego jako składowej części natury” (Castells 2008: 171).

Castells wskazuje też, że znaczna część sukcesu ruchu na rzecz ochrony środowiska wynika z tego, iż bardziej niż jakakolwiek inna siła społeczna umiał on przystosować się do warunków komunikacji i mobilizacji w nowym technologicznym świecie. Funkcjonowanie ruchu na rzecz ochrony środowiska częściowo opiera się na wydarzeniach medialnych; poprzez tworzenie zdarzeń, które przyciągają uwagę mediów, działacze ruchu są w stanie dotrzeć do publiczności o wiele szerszej niż ich bezpośrednie zaplecze. Związek między mediami a ruchem na rzecz ochrony środowiska wypływa z kilku źródeł. Po pierwsze, taktyka bezpośredniego działania bez użycia przemocy dostarcza dobrego materiału do reportaży, zwłaszcza gdy wymaga się aktualnych i „żywych” obrazów. Po drugie, problemy podnoszone przez działaczy ruchu łączą się bezpośrednio z podstawowymi wartościami humanistycznymi podzielanymi przez większość ludzi, pozwala to mediom odgrywać rolę „głosu ludu”, wzmacniając tym samym ich legitymizację. Ponadto medialne informacje o środowiskowych zagrożeniach dla zdrowia i życia ludzi zwracają jednocześnie uwagę na problemy systemowe. Media przekazują tę wiedzę w bardziej przystępny sposób niż jakiegokolwiek inne dyskursy ideologiczne. W końcu sami działacze ruchu wyznaczają kierunki rozwoju nowych technologii komunikacyjnych jako narzędzi organizowania i mobilizowania ludzi (Castells 2008: 173–174). Castells wskazuje, że ruchy na rzecz ochrony środowiska wykazują silne związki nie tylko z mediami, ale i z polityką. W tym drugim przypadku ich działania obejmują: lobbowanie, ukierunkowane kampanie za lub przeciw konkretnym kandydatom oraz wpływanie na głosujących poprzez mobilizację wokół określonych problemów. Dzięki tym taktykom ruch na rzecz ochrony środowiska stał się ważną siłą opinii publicznej, z którą politycy muszą się liczyć. Socjolog zaznacza jednocześnie, że większość organizacji na rzecz ochrony środowiska zinstytucjonalizowała się, to znaczy zaakceptowała potrzebę działania w obrębie istniejących instytucji i w ramach reguł globalnej gospodarki rynkowej (Castells 2008: 175).

Odpowiadając na pytanie badawcze dotyczące rodzajów ruchów środowiskowych, Castells wyróżnił pięć odmian takich ruchów. U źródeł pierwszej z nich leżało ratowanie przyrody przed niekontrolowanym rozwojem społecznym. Obroną świata przyrodniczego zajmują się w tym przypadku jego miłośnicy, którzy wykorzystują do tego celu system instytucjonalny (przykładem jest Grupa Dziesięciu). Druga odmia-

na ruchu skupia się na mobilizowaniu lokalnych wspólnot w obronie ich życiowej przestrzeni i na przeciwstawianiu się niepożądanym sposobom jej wykorzystywania oraz zanieczyszczania (np. ruch: „Nie na moim podwórku”). Do trzeciego rodzaju ruchu Castells zaliczył niektóre kontrkultury, jak np. New Age, ruchy wyzwolenia zwierząt czy ekofeminizm, preferujące życie odbiegające od norm i zasad instytucjonalnie narzuconych przez społeczeństwo. Działania na rzecz ochrony środowiska przejawiają się w tym przypadku w posłuszeństwie wykazywanym względem praw natury, co jednocześnie stanowi wyraz rewolucji kulturalnej (np. ruch Earth First!). Czwarta odmiana ruchu skupia ekowojowników z różnych państw, których łączy idea ocalenia planety przed zniszczeniem. Propagując zrównoważony rozwój, podejmują oni spektakularne działania, rozpowszechniane przez media na całym świecie (przykładem jest Greenpeace). Piąty rodzaj stanowią oddolne ruchy, tworzone przez zatroskanych obywateli, którzy przeciwnika upatrują w istniejącym establishmencie politycznym. Ruchy te zazwyczaj nie są ściśle związane z ochroną środowiska, lecz np. z postawami pacyfistycznymi czy antynuklearnymi. Z ruchów takich wyewoluowała niemiecka Partia Zielonych (Castells 2008: 160).

Uszczegółowienie i uzupełnienie klasyfikacji Castellsa stanowi podział zaproponowany przez społeczno-środowiskową organizację Earth5R z siedzibą w Bombaju. W ramach ruchu na rzecz ochrony środowiska – którego członkowie, zgodnie z założeniami ekofilozofii lub etyki środowiskowej, zabiegają o zmianę sposobu prowadzenia przez człowieka działalności gospodarczej na bardziej przyjazny środowisku – wyróżnia się osiem typów działaczy ekologicznych: 1) klimatycznych aktywistów (School Strike for Climate, Fridays for Future, w Polsce – Młodzieżowy Strajk Klimatyczny), których tworzy młoda generacja społeczników z Gretą Thunberg na czele. W ramach globalnego ruchu, jaki stworzyła, młodzi ludzie domagają się od przywódców państw i innych wpływowych polityków powstrzymania zmian klimatycznych; 2) konserwatyści – zabiegają o pozostawienie środowiska następnym pokoleniom w lepszym stanie, niż sami je zastali. Starają się chronić przyrodę w taki sposób, by nie tylko nie szkodzić środowisku, ale i poprawiać stan siedlisk, powietrza, wód czy gleb; 3) obrońcy środowiska – różnymi sposobami chronią środowisko przed szkodami wyrządzonymi przez eksploatację zasobów naturalnych, zabiegają o neutra-

lizowanie niebezpiecznych odpadów i niwelowanie innych zagrożeń środowiskowych. Ponadto w imię wartości środowiskowych angażują się w konflikty z władzami lokalnymi lub przedsiębiorcami; 4) Partia Zielonych to partia polityczna bazująca na zasadach: sprawiedliwości społecznej, szacunku do środowiska i niestosowania przemocy. Na ogół ich członkowie prezentują lewicowe poglądy i opowiadają się za socjaldemokratycznym podejściem w gospodarce. Dążą też do przeorientowania cywilizacji w kierunku zrównoważonego rozwoju; 5) obrońcy wody – aktywiści skupieni na obronie zasobów i systemów wodnych. Ich nazwa pochodzi od rdzennych społeczności Ameryki Północnej, a ich podejście zakorzenione jest w ich kulturze – zgodnie z którą woda i ziemia są święte. Zważywszy, że woda jest niezbędna do życia, jest ona „spokrewniona z życiem” i wymaga traktowania jej z szacunkiem; 6) działacze indywidualni i polityczni – skupiają się na działaniach prowadzących do zmiany przepisów ustawowych i wykonawczych bezpośrednio związanych z ociepleniem klimatu. Ich celem jest zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych i skutków zmian klimatycznych. Proponowane przez nich zmiany obejmują np. wprowadzenie podatku węglowego. Działacze ci organizują się w takie ruchy, jak: the Bipartisan Legislative Climate Solutions Caucus, the Citizens Climate Lobby, the Stop Climate Chaos; 7) oddolni aktywiści środowiskowi – wykorzystują podstawowe prawa człowieka, jak np. wolność słowa, by otwarcie opowiadać się za zmianą społeczną. Ta forma lokalnego aktywizmu łączy, wokół wspólnej sprawy, ludzi o różnym statusie i pochodzeniu. Ruch ten nie posiada barw politycznych, a jego przykładem jest właśnie Earth5R; 8) ekoterroryzm – polega na stosowaniu przemocy wobec ludzi (lub ich własności), którzy odpowiadają za szczególnie silne zanieczyszczenie środowiska. Ruch wyrósł z głębokiej ekologii i ekofeminizmu, zaliczają się do niego: the Animal Liberation Front (ALF), the Earth Liberation Front (ELF), czy the Sea Shepherd Conservation Society (*8 types environmental movements*, online).

Na zakończenie warto wspomnieć o ruchach środowiskowych funkcjonujących w Polsce. Wiele z nich stanowi jedynie oddziały ruchów, których siedziby znajdują się za granicą i które mają zasięg międzynarodowy, jak np. wspomniany Greenpeace, Fridays for Future czy Extinction Rebellion. Przykładem typowo polskiej, oddolnej inicjatywy było rozbięcie w 2017 roku „Obozu dla Puszczy” w Pogorzelnicach w Puszczy

czy Białowieskiej. Celem osób, które go założyły, była ochrona drzew w puszczy przed wycinką. Ludzie, których zjednoczyła wspólna idea ratowania tego szczególnego dziedzictwa naturalnego i narodowego, pochodzili z różnych regionów kraju, różnili się pochodzeniem, statusem społecznym, a nawet wiekiem. Godząc się na codzienne niewygody, uczestnicy obozu realizowali ważne dla nich zadanie, które polegało na codziennym patrolowaniu lasu i ewentualnym uniemożliwianiu jego wycinki. Działalność tej grupy nie polegała jedynie na ochronie stosunkowo małego wycinka lasu na pograniczu polsko-białoruskim, poprzez swoją działalność i rozgłos, jaki zyskali, przyczynili się też do rozwoju świadomości środowiskowej wśród szerszej publiczności („Kurier Poranny”, Kamila Kalinowska, online).

Zakończenie

Odpowiadając na ostatnie pytanie sformułowane we wprowadzeniu, a mianowicie: jaką rolę w społeczeństwie odgrywają ruchy na rzecz ochrony środowiska, należy podkreślić, że tego rodzaju organizacje zaczęły powstawać w odpowiedzi na wzrost tzw. globalnego ryzyka, wynikającego m.in. z obserwowania niekorzystnych zmian zachodzących w środowisku i będących skutkiem postępu cywilizacyjnego. Kategorią ryzyka i ruchami środowiskowymi – które łączy globalny zasięg, zorientowanie na przyszłość, a także pesymistyczne scenariusze zapowiadające nadejście kataklizmu – zajmuje się nie tyle sama socjologia, co stosunkowo nowa subdyscyplina, jaką jest socjologia środowiska. Mimo że kategorią ryzyka zajmują się Ulrich Beck czy Anthony Giddens i za jej pośrednictwem definiują funkcjonowanie współczesnych społeczeństw w obliczu postępującego zanieczyszczenia środowiska (Beck 2002: 30–32) i zmian klimatycznych (Giddens 2010: 9–10), żadna z ich teorii nie tworzy na tyle uniwersalnego podejścia, by dać początek nowemu, holistycznemu myśleniu w socjologii środowiska, czy w socjologii w ogóle. Z wyzwaniem, jakim jest zmiana sposobu postrzegania otaczającego świata i miejsca zajmowanego w nim przez człowieka, lepiej niż nauka radzą sobie ruchy środowiskowe, których członkowie nie tylko dostrzegają istniejący problem i skłaniają do refleksji nad nim, ale też żądają podjęcia szybkich działań zaradczych – co z kolei w niewystarczającym stopniu robi socjologia.

Obecny kryzys ekologiczny sprzyja kształtowaniu się myślenia w kategoriach holistycznych, w którym przodują głównie przedstawiciele ruchów na rzecz ochrony środowiska. Realizują oni tym samym misję uświadamiającą, skierowaną do pozostałych członków społeczeństwa, a nawet wytyczają kierunek rozwoju społecznego. Członkowie ruchów zaczęli dostrzegać, że przyroda reaguje coraz gwałtowniej i tym samym informuje, iż nie jest już w stanie dłużej się regenerować, a człowiek wciąż pozostaje od niej zależny. Ruchy stały się swego rodzaju lobby, działającym w interesie przyrody, w tym też gatunku ludzkiego. Poprzez swoją działalność dążą do zmniejszenia eksploatacji środowiska przez człowieka (Naess 2000: 29). Członkowie ruchów poza krytykowaniem dotychczasowego modelu rozwoju społeczeństw proponują też wizje alternatywne, bazujące na prawach ekologii, wartościach środowiskowych, a nie ekonomicznych. Tym samym członkowie ruchów stają się aktywną siłą społeczną, prezentującą świadomość środowiskową, która buduje się w równym stopniu na wiedzy ekologicznej i wartościach środowiskowych, znajdujących potwierdzenie w przyjaznych środowisku zachowaniach i postawach (Tyburski 2013: 324). Co więcej, poziom świadomości członków ruchów ekologicznych jest zazwyczaj wyższy, gdyż wyraża się w sposób aktywny i publiczny, natomiast poziom świadomości pozostałych członków społeczeństwa ogranicza się na ogół do werbalnych deklaracji troski o przyrodę (Mirowski, Gliński 1999: 36–37).

Bibliografia

- 8 types environmental movements*, URL = <https://earth5r.org/8-types-of-environmental-movements/> [dostęp z dnia 8.09.2022].
- Beck U. (2002), *Społeczeństwo ryzyka: w drodze do innej nowoczesności*, tłum. S. Cieśla, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Castells M. (2008), *Siła tożsamości*, przekł. S. Szymański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Foreman D. (2004), *Wyzwania wojownika Ziemi*, Stowarzyszenie Obywatel, Łódź.
- Giddens A. (2010), *Klimatyczna katastrofa*, tłum. M. Głowacka-Grajper, Pruszyński i S-ka, Warszawa.
- Kurier Poranny+, Kamila Kalinowska, URL = <https://plus.poranny.pl/zamieszkali-w-obozie-w-srodku-lasu-bronia-puszczy/ar/12464292#> [dostęp z dnia 1.03.2023].
- Maj D., Marczevska-Rytko M. (red.) (2016), *Ekologizm*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.

- Mirowski W., Gliński P. (red.) (1999), *Świadomość ekologiczna i społeczne ruchy „zielonych” w Polsce*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.
- Naess A. (2000), *Ecology, community and lifestyle: outline of an ecosophy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ONZ (2019), *Environment programme*, URL = <https://www.unep.org/annual-report/2019/index.php> [dostęp z dnia 8.09.2022].
- Paleczny T. (2010), *Nowe ruchy społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Szczepański J. (1970), *Elementarne pojęcia socjologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Sztompka P. (2005), *Socjologia zmian społecznych*, przeł. J. Konieczny, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Tyburski W. (2013), *Dyscypliny humanistyczne i ekologia*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Ulicka G. (1993), *Nowe ruchy społeczne*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.